

LEDER- SKABETS STERILE SPROG

**Cape Town
1976-1984**

Af Gorm Gunnarsen

Soweto-oprøret i 1976 blev knust af det sydafrikanske politi, som dog ikke knuste viljen til modstand. Den efterfølgende folkelige mobilisering fornyede modstandens indre sprogbrug og skabte et demokratisk opgør med det sterile sprog, som bemyndigede en eksklusiv elites lederskab.

Også i Cape Town, hvis farvede, og overvejende afrikaanstalende, indbyggere udgjorde flertallet, var der under Soweto-oprøret i 1976 heftige kampe med flere hundrede dræbte børn og unge.¹ Elevernes oprør i 1976 bragte i første omgang fokus på etablerede lederskikkelser og den universitetsuddannede elite. Dette lederskabs forestilling om dets egen berettigelse til at lede var imidlertid temmelig steril og lederskabet afsporede dermed sig selv. Det før 1976 etablerede lederskab for den farvede befolkning kom ikke til at lægge grunden til den videre mobilisering af en bred folkelig bevægelse i Cape Town. Organisatorerne var de samlende personligheder. Det væsentligste redskab i rekrutteringen blev i stadigt videre omfang respekten for de mulige rekrutter. Imidlertid var evnen til at lytte til almindelige mennesker hverken en medfødt eller formelt tillært evne. Det indlevende gehør og inddragelsen var redskaber, som først for alvor viste deres værdi, da aktivisterne orienterede sig mere mod opsøgende arbejde. Mobilisering og organisatorisk demokratisering fulgtes ad.

Handlerummet udvides

Under oprøret i 1976 havde mange unge demonstrationer brugt vold. Stenkastene mod de skydegale betjente kan med en vis rimelighed ses som det første skridt ud af afmagten. Volden blev dog derefter rensset fra de aktiviteter, der i de efterfølgende år styrkede folks tro på deres egen kræfter. Den anti-autoritære mobilisering blev etableret som en ikke-voldelig proces. Den var dermed mere kompleks at fattede end ved indgangen til den nye opadgående tendens i modstanden, da den oprørske sorte ungdom brugt sten for at hævde et selvstændigt udgangspunkt for deres deltagelse i samfundslivet. Magtsproget i et fællesskab, der gennem vold er ved at skille sig ud fra staten, vil ikke være væsensforskelligt fra det magtsprog, der anvendes af staten. Handlerummets og den politiske debats videre udvidelse var

herefter, i hvert fald fra 1980, afledt af ikke-voldelig kamp. Erfaringerne med ikke-voldelige aktiviteter var tilstrækkeligt betydningsfulde blandt de førhen afmægtige, til at stadig flere begyndte at udforske ikke-voldelige virkemidler som led i en kapacitetetsopbygning, hvorfra den modstander, som havde udkrystalliseret sig gennem volden i 1976, kunne udfordres mere grundlæggende.

Sproget som organisator

I årene, der fulgte 1976, udviklede det engelske sprog sig hurtigt som det dominerende fællessprog, *lingua franca*, blandt befolkningsflertallet. Allerede i 1976 anså byproletariatet det engelske sprog som centralt for overlevelsesmulighederne, mens den sorte elite skyldte det engelske sprog sin sociale mobilitet. Efter 1976 blev den fortsatte udbredelse af det engelske sprog drevet frem af viljen til at omstyrte samfundets etablerede orden. Opbygningen af et alternativ til apartheid gjorde udbredelsen af engelsk til et væsentligt projekt for United Democratic Front (UDF), den Forenede Demokratiske Front, allerede fra stiftelsesåret 1983, hvor denne nye paraply-organisation samlede en landsdækkende bevægelse bag kravet om lige og almindelig valgret. Betydningen af det engelske sprog står klart i UDF's motivering for nødvendigheden af dets nationale projekt for det engelske sprog (NELP): "Det nations-opbyggende aspekt af dette projekt er dets mest fundamentale træk. Denne sproglige bevægelse vil samtidig blive en kulturel bevægelse, fordi forskelligartede kulturelle elementer vil blive eller kan blive videregivet til alle dele af befolkningen gennem det samme sprog. NELP vil også udgøre en garanti for, at Sydafrika ikke vil blive isoleret fra resten af verden. Klimaet for en sådan bevægelse er perfekt og vil forblive det i mange år. De umiddelbare økonomiske fordele ved engelsk er selvindlysende. Det er præcis med hensyn til dette forhold, at forsigtighed er afgørende. Der er et stort antal organisationer med sterile 'English language' programmer, der udelukkende har som

mål at indpasse deres elever mere effektivt i apartheids maskineri."²

Bagtanken med UDFs udbredelse af engelsk er tydeligvis at undgå det sterile magtsprog. Målet med et engelsk, der ikke er sterilt og tilpasset magthaverne, vil således være at fungere som organisator af den kulturelt forskelligartede undertrykte masse. Modstanden måtte skabe en engelskundervisning, der havde som mål at indpasse eleverne mere effektivt i apartheid-modstandens maskineri. Forskellen i sprogundervisningens virkemåde fremgår ikke, men den grundforståelse som målet med sprogtiltagelsen hviler på, står lysende klart. Sproget er et redskab til arbejdsdeling i en gruppe. Hvis det forholder sig sådan, så må det også accepteres, at sprogudvikling modsvarer behovet for at identificere hvem, der gør hvad. Dermed bliver sproget grundlæggende påvirket af den samfundsmæssige – eller politiske – organisation, som det underbygger. Det fra kolonimagten nedarvede sprog afgrænser sætningens socialt handlingsudøvende grundled til samfundets top. Den store hvide mand har i meget høj grad sat sig på status-positionen som aktør. Det er ham, der giver lederskab, velgørenhed og uddannelse (og han bliver iøvrigt rasende, hvis det antydes, at han har taget mere end han har givet).

I udøvernes øjne var og er kolonialisme, imperialisme, apartheid og ny-kolonialisme projekter, der gav udvikling til verden. Den sproglige eneret på den sociale handling, det er at give noget til andre, har gjort det besværligt for de undertrykte og koloniseredes at finde et sprog, der kunne opfatte deres kreative historiske rolle som skabere af samfundets udvikling. Det var ikke muligt for de undertrykte at afkolonisere deres sprogbrug, førend det øjeblik, hvor de så sig selv som givere.

Mobilisering den fornyende erfaringsramme

Modstandens sprogbrug bytter om på de aktører, som udfører den oprindelige handling, mens det sterile sprog hjælper underkastelsen

for magtstrukturen på vej. Den uorganiserede masse regnede sig selv for politiske genstande, hvis interesse for politik begrænsede sig til at tolke de signaler, som blev dem givet i undertrykkerens sprogbrug.³

I politisk forstand blev de væsentligste handlinger defineret i opbygningen og ledelsen af organisationer. Dengang de, som oprindeligt var mod styret, første gang istemte deres kritik, var de bastet og bundet til det koloniale sprogs betydningsnet. Den elitære beslutningsgang, som organiserede samfundet – og skabte sproget, kunne næppe have fundet en modpol, førend den beviste sin fejlbarlighed.⁴

Mobilisering har dermed et potentiale som den erfaringsramme, der sønderknuser det elitære sprog, fordi der under mobiliseringen udvikles og anvendes virkemidler, der ikke blot genspejler, men også genskaber magtopfattelsen inden for en bevægelse. Apartheid-modstandens strategiske tænkning gennemgik faktisk en dramatisk forandring under indtryk af nye mobiliseringsbølger. I disse bølger af ikke-voldelig politisk kamp udviklede modmagten sig fra autoritære til demokratiske mønstre. I dette studie af sproglige levn fra den samtidige sprogbrug har jeg især set nærmere på fire grundspørgsmål: Hvem starter mobiliseringen? Hvem opbygger kapaciteten til at mobilisere? Hvem forstår mobiliseringen? Og: Hvem tillader mobiliseringen?

En løsning på disse spørgsmål kan hjælpe til at fastslå den sprogbrug, som genskabte arbejdsdelingen, og som selv blev omformet for at gøre forestillingen om en storstilet bevægelse af frivillige mere realitetsbunden. Arbejdsdelingen fremhæves, ved at spørge til hvem gør hvad i bevægelsen. Hvorfor, hvornår og hvordan er selvfølgelig fortsat relevante spørgsmål; med denne fremgangsmåde vil der kunne kastes lys over, hvor de anti-autoritære aktivister placerede magten til forandring.

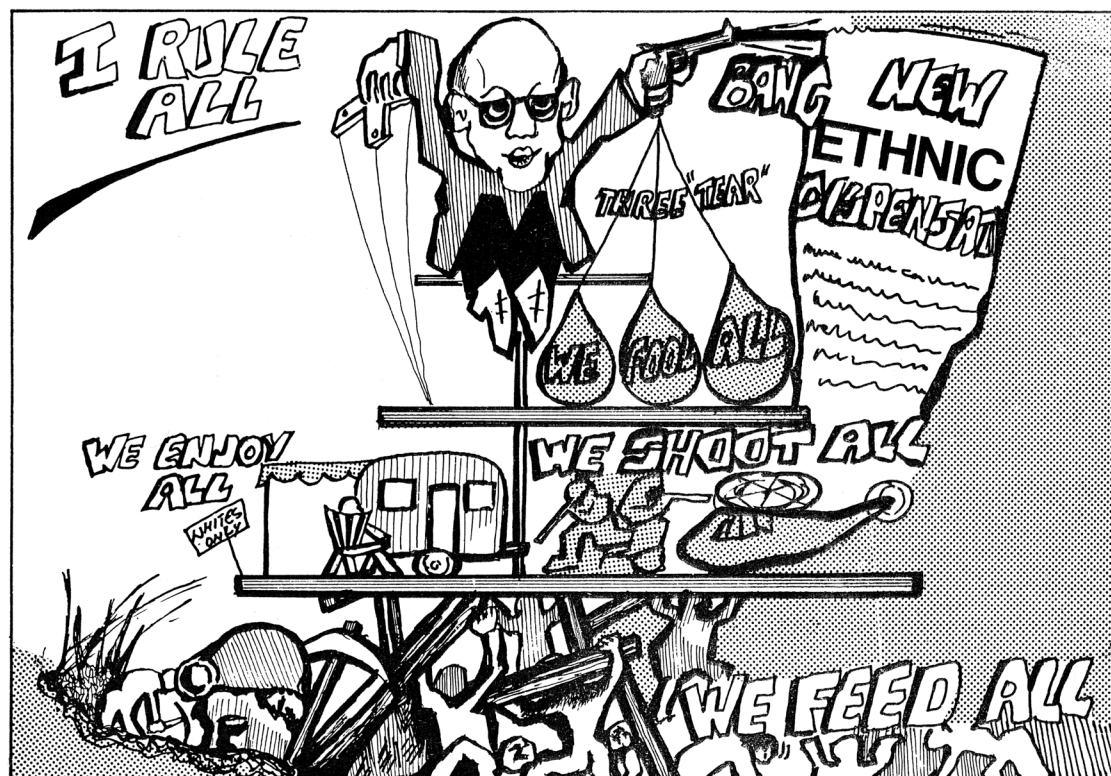
Lederskab, bistand, uddannelse og politisk frihed er betydningsfelter, som alle kan af søges for at beskrive forandringerne i modstandskampens sprogbrug. De, som i sproget

giver disse fire ting, har magt. Magtens personer har sprogligt defineret sig som givere. Hvis man er underviser, giver man viden til elever. Hvis man giver lederskab, så handler de, der følger en, i henhold til ens plan. Hvis man giver bistand, så udvikler ens klienter afhængighed. Hvis man giver frihed, så definerer man også spillerummet for de frie. I deres hovedbetydning kan disse ting alle gives; men her fremhæves den bibetydning, at en stærkere betoning af handlingen at give – om det er lederskab, bistand, uddannelse eller frihed – afleder en underforstået tilsvarende fjernelse af modtagerens selvopfattede evne til uafhængig handling. I et moderne bymiljø er en hævdelser af uafhængighed naturligvis meningsløs, medmindre den betragtes som et forsøg på at genforhandle vilkårene for et gensidigt afhængighedsforhold som for eksempel den samfundsmæssige arbejdsdeling. Det er straks mere meningsfuldt, hvis uafhængighed betragtes som en hævdelser af et ønske om at afvikle den form for afhængighed, der kommer fra at opfatte sig selv som en, der modtager uden at bidrage. Målet med det forskningsprojekt, som her skitseres, er derfor blevet at lokalisere hvem, der tilskrives evnen til at give blandt lokalsamfundenes fokuspersoner i Cape Town mellem 1976 og 1984. Hovedkonklusionen er, at medlemmer af den brede masse i stigende grad bemyndigedes som selvstændige hjemsteder for samfundsmæssig magt.

Den selvskabte leder

Problemerne med at fæstne berettigelsen til lederskab i en ikke-demokratisk forståelse øgedes meget stærkt efter oprøret i 1976, fordi oprøret forbandt systemet med en ny sårbarhed. Apartheids fald blev en mulig forestilling. Det anes i litteraturen, hvor historier om fremtidens helt anderledes sydafrikanske samfund fandt et stort marked.⁵

Den mulige omstyrtning af det kendte grundlag for magtudøvelse må derfor også ses som en del af den almene ramme om to daglange workshops som indgik i årsmødet for

Samfundspyramiden som den tog sig ud på forsiden af en propagandafolder (1984) vendt mod Tre-kammerparlamentet (The new ethnic dispensation). Øverst udøver den kommende præsident P.W. Botha sit lederskab. De tre tårer – tear er et ordspil på tier (lag) – refererer til parlamentets tredeling (Martin Legassick Collection).

Gadeoptøjer i sort township udenfor Cape Town under Soweto-oprøret i 1976 (ABA).

Labour Party i januar 1977. Labour Party var den stærkeste politiske organisation blandt de farvede og organiserede den farvede middelklasse indenfor en særlig forståelsesramme, der søgte at forene apartheidmodstand og samarbejdspolitik. Lofty Adams, gruppeformanden for Labour Party's repræsentanter i CRC (Coloured Persons' Representative Council), den ret tandløse parlamentariske forsamling for farvede, forsøgte at forbinde lederskab med et universelt grundlag for magtudøvelse: "Lederskabets egenskaber, uagtet det felt, indenfor hvilket lederskabet praktiseres, forbliver uændrede. Måske burde jeg tilføje, at lederskab er et af de mest misforståede ord i menneskehedens ordbog, men det hviler ene og alene på evnen til at give og håndhæve ordre."⁶

Adams' oplæg til workshoppen fortsatte ved at fæstne grundlaget for lederskab i den enkelte, mens lydhørheden for ordren blandt modtagerne alene ansås for afledt af lederens evne til lederskab. Adams kunne dermed logisk definere individets evne til at få sine ordrer respekteret som grundlaget for forståelsen af forholdet mellem ledende og ledte, og dermed også for forståelsen af ethvert ulige mellemmenneskeligt forhold. Ved at definere ordren som den handling, der primært skaber status – ja faktisk den handling, der er "al handlings ophav" – spejlede Adams' tænkning en politisk kultur, hvor hierarki overskygger fælles fremtidshåb. I et sådant politisk miljø modsvarer repekten for ordren graden af indordning under en overordnet, altså en leder, frem for en form for deltagende samtykke til indholdet i ordren. Med denne vinkel på politik anses lederen som et produkt af sin egen magt, og aldrig som frugten af den indsats, som andre har lagt i at skabe ham. Denne modvilje over for at se mennesket som skabt af medmennesket, og i stedet automatisk se ham som selvskabt, har dybe rødder i Sydafrikas kolonialistiske og kapitalistiske fortid. Labour Party's ledere stod ikke alene med denne magtopfattelse. Lige siden Cecil Rhodes' kolonistyre i slutningen af 1800-tallet har staten skabt en politisk kultur, hvor lederskab opfat-

tes som et resultat af, hvad den enkelte fortjener, og ikke hvad fællesskabet investerer. Apartheid havde et fast mønster for at opdrage et lederskab, som forlangte respekt ved enhver kontakt, men som selv var universelt respektløst over for de mennesker, som muligjorde dets ledelse.

Uddannelse og lederskab

Lederskabet blandt farvede defineredes, i lighed med samfundet som helhed, også af nuancer i hudfarven, næsebredden og andre skønsmæssigt målelige træk. De pigmentalt udfordrede havde imidlertid også en chance for at udvikle en berettigelse til lederskab gennem uddannelse og tilegnelse af europæiske skikke og europæisk sprogbrug. Uddannelse var den primære vej til racemæssig mobilitet – og universitetsuddannede farvede håbede også på at opnå den samme respekt, som blev vist uddannede såvel som udannede hvide. Labour Party's ledende skikkelse i perioden 1976-1984, Allan Hendrickse, oplevede apartheid som "usmagelige fornærmelser" vendt mod uddannede folk og gav dette eksempel til sin biograf: "Når familien ønsker at spise ude, er det nødvendigt at telefonere i forvejen for at finde ud af, om farvede har adgang til restauranten og dermed undgå pinlige oplevelser. Det er en ydmygende situation for denne familie, hvis yngste søn, Michael, der nu på tredje år studerer på Rhodes Universitet, er det eneste barn, som endnu ikke har en akademisk grad."⁷

Også selvom citatet primært skulle spejle biografens tankegang, giver det et væsentlig indblik i forskydningerne i overmagtens ideologi. En fornærmelse er noget, som synes uacceptabelt for en respektabel person. Citatet viser, hvorledes et optisk lag er blevet pillet af respektabiliteten i overmagtens ideologi i årtiet inden 1984. Medens race tabte noget af sin mest åbenbare rolle, som det der berettiger til lederskab, blev den afsnørede specialviden, der eksproprieres gennem universitetsgrader, i stigende grad en del af overmagtens selvopfattede legitimitet. I en artikel af Deborah Po-

sel om perioden frem til 1984 opstilledes en række væsentlige mekanismer bag dette skred – først og fremmest behovet for at skabe et mindre konfliktudløsende fællessprog for et bredere fundament for magtstrukturen.⁸

Artiklen argumenterede overbevisende for en fornyet integration af liberalismen i magtsproget, men udforskede ikke fornyelsen som en mulig tilbagevenden til overmagtens ideologi fra før Nationalistpartiets valgsejr i 1948. Gennem hele det 20. århundrede har de uddannedes lederskab været et åbenlyst og dermed tilsyneladende uideologisk grundvilkår i den engelsktalende verden, og som sådan må man nødvendigvis udforske det og udfordre dets logik ud fra, hvad opfattelsen af lederskab er indenfor en modmagts forståelsesramme. Dette forhold illustreres af Nelson Mandelas politiske udvikling, efter at han for første gang mødte lederne for storbyens sociale bevægelser. I sin selvbiografi beskriver Mandela sin egen umiddelbare forbløffelse over, at nogle af lederne i Johannesburg ikke havde en bachelorgrad, og hvordan han efterhånden befriede sig for indbildningerne om, at hans uddannelse og hans kongelige forbindelser automatisk ville give ham respekt og lederskab.⁹

Selvom der selvfølgelig er forskel på at udlede sin opfattelse af berettigelse til lederskab fra så forskellige kilder som race og uddannelse, så er det ikke nødvendigvis umuligt at finde fællesnævner i udøvelsen af lederskab. Forskellen mellem racemæssigt og uddannelsesmæssigt lederskab, som især liberale historikere har påpeget, er en trobekendelse snarere end en forskningsmæssigt underbygget grundforståelse. Den marginale forskel mellem uddannelsesmæssigt og racemæssigt lederskab ændrer ikke det grundlæggende perspektiv på lederskabet, hvis det anskues nedefra. Nedefra er det ikke hudfarve eller skolegang, der skaber en leder. Det springende punkt er, hvorvidt lederen følger de ledetråde, som de ledte forsyner ham med. De særegne demokratiske træk kan være lige så fraværende blandt de uddannede som blandt de lyshudede. Det grundlæggende problem ved leder-

skab er opfattelsen af en berettigelse til ledelse, der ikke stammer fra folket. I sit uddannelsesmæssige udtryk var denne tankegang også meget stærk efter det demokratiske valg i 1994. Efter sin tid som præsident (1994-1999) betragtede Mandela uddannelse som den uomgængelige forudsætning for at bevare det nedarvede lederskab i de tidligere hjemlande: "Forbi er den tid, hvor uuddannede høvdinge kunne regere deres undersåtter."¹⁰

I det kapitel af Allan Hendrickses biografi som demonstrerede den gode smag ved at spise middag i henhold til uddannelsesniveaue, blev den ældste søn, Peter, beskrevet som en person med lovende lederegenskaber. I en alder af 15 år tog Peter en megafon og beroligede en folkemængde, som politiet ikke havde formået at bestemme over. Denne anekdote om hvordan Peter viste sit værd som leder gennem sin kontrol af massen, afspejler et syn på lederskab som noget, der trækkes ned over massen – og altså ikke noget der gror frem fra massen. Lofty Adams' model for den selvskabte leder fastholdt en tænkning, der ikke gav spillerum for muligheden af en folkeskabt fokusperson. Når sekulær magt ikke kommer fra folket, kan den kun være individuel magt. I denne sammenhæng skal det nævnes, at Adams sluttede sin tale med en reference til L. Ron Hubbard, scientologiens stifter. Scientology bygger netop på en forestilling om, at magt over andre er et helt igennem legitimt 'åndeligt' mål uden relation til begreber om almenvellet. Denne afsondring af magtudøvelsen fra dens basis er hos Adams udtrykt i sin reneste form. I Labour Party var der dog plads til andre stemmer. Ved det selvsamme årsmøde blev et meget anderledes perspektiv på lederskab fremlagt.

Den brede masses redskaber

I 1984 udgav Allan Boesak en samling af, hvad han præsenterede som sine væsentligste taler.¹¹ Han valgte at udelade sin tale ved Labour Partys årsmøde i januar 1977.¹² Denne tale var ellers afgørende for hans gennembrud som en kendt personlighed.¹³

Udeladelsen fra samlingen giver mening, når Boesaks helt centrale rolle i kampagnen for en boykot af valget til Trekammer-parlamentet i 1984 tages i betragtning. Labour Party blev i denne kampagne voldsomt kritiseret for dets samarbejdspolitik i almindelighed og dets opstilling til det racedelte parlament i særdeleshed. Tilbage i 1977 var Boesak opmærksom på den kritik fra principfaste ikke-samarbejdsfolk, han ville få for at tale ved mødet, men han retfærdiggjorde sin deltagelse ved at referere til partiet, som den klart stærkeste politiske organisation i den farvede befolkning.

Boesak pegede i sin tale på, at ungdommens oprør det foregående år var et afgørende vendepunkt. Det ville herefter være umuligt at genskabe den gamle politiske scene, som ikke havde nogen tydelig plads for sorte i kampen om magten. I tråd med denne analyse påpegede han, at kampen for retfærdighed var en større og vigtigere sag end partiets overlevelse.

Det videre perspektiv i en sådan opfattelse gav Boesak en platform for at skildre den kamp mellem ideer, som han mente at kunne se under opsejling. I særlig grad Boesaks opfattelse af Black Power rummede en entydig kritik af den opfattelse af fokuspersonernes rolle, som Adams repræsenterede: "Der er mange mennesker, som ser magt som evnen til at tvinge sin vilje igennem over for andre, eller evnen til at begrænse andre inden for et bestemt adfærdsmønster. Disse ideer tager afsæt i et begreb om magt-over-andre, som i sit væsen er en fremmedgjort magt. Over for dette er magt delt med andre, som betyder, at magt ikke er en fremmedgjort kraft, men i andres tjeneste. For mig er dette ægte magt."¹⁴

Fremmedgørelsen af magten til at lede fra lederens reciprokke evne til at blive ledt er en måde, hvorpå mennesker kan begrebsliggøres som ledernes redskaber. Boesaks etik udleder, at lederne skal begrebsliggøres som den brede masses redskaber. Med opfattelsen af et reciprokt magtforhold vil forholdet mellem ledere og ledte kun give mening som et mangedoblet

Cape Town oplevede vinteren 1980 en kortvarig undtagelsestilstand, hvor nye virkemidler i mobiliseringen såsom husmøder for alvor slog an. Bemærk at "housemeetings" staves i ét ord i tegneserien. Det afspejler en hyppig anvendelse blandt en tosproget befolkningsgruppe, der fra Afrikaans (som på det punkt ligner dansk) har en særlig forkærlighed for at konstruere sammensatte ord. Kvinden på stolen ved husmødet siger "her har vi alle en chance for at sige vores mening". (Grassroots Community Newsletter, august 1980)

netværk af mulige ledetråde. Idéen om en organisk leder, som sammenfatter og skaber synteser fra gruppens tænkning, er en forestilling om en person, som lytter til de mange enkeltstemmer, der toner frem, medens hun forsøger at skabe en fælles platform, fra hvilken den fælles interesse kan fremmes. Den organiske leder og andre lederroller var til diskussion i forskellige oppositionelle kredse allerede i starten af 1970'erne. Det har dog ikke betydet, at den organiske leder, organisatoren, har fundet en fremtrædende plads i den almindelige forståelse af vejen til den demokratiske omvæltning i Sydafrika. En sådan forståelse kompliceres af, at det i høj grad var voldshandlinger mod systemet og international solidaritet, der indledte udvidelsen af det politiske terræn. Udfordringerne mod apartheidstatens hegemoni, også de ikke-voldelige afslagsen, var således fra start organiseret på en autoritær måde. Andre måder at dele arbejdet i modstandsgruppen blev overskygget både af de symbolske voldshandlinger og den fuldstændige normalitet, som prægede opfattelsen af den enerådende ledelsesfacon i det omgivende samfund. Kampen imod det hvide overherredømme var i 1970'erne præget af ideer om lederskab som en given magt over andre. I den sorte bevidsthedsbevægelse var den uddannelsesmæssige berettigelse til lederskab et dominerende element i selvopfattelsen, derfor havde bevægelsen også – især i de tidlige år – en stærk betoning af, at bevidstgørelse måtte komme før organisering og mobilisering. Lederskab og bevidstgørelse er en måde, hvorpå autoritære beslutningssystemer kan begrebsliggøres som positive og værdifulde. Hvidt lederskab var ikke en værdsat struktur for nogen strømning i den sydafrikanske modstandsbevægelse, men det var alligevel ikke let for oppositionelle ledere at frigøre sig fra deres egen fornemmelse af en uddannelsesmæssig berettigelse til lederskab.

Allerede i 1945 påpegede den svenske sociolog Gunnar Myrdal, hvor ukritisk både hvide og sorte amerikanere anvendte lederskab. I indledningen til *An American Dilemma's* kapitler om lederskab finder Myrdal det noget

besynderligt, at amerikanere er blinde for den fremherskende lederskabsidé og dens konflikt med sunde demokratiske idealer.¹⁵

Denne kritik kan overføres til den sydafrikanske opposition i 1970'erne. Her er det af særlig betydning, at de engelsk-talende ex-kolonier ikke oplevede det samme opgør med de fascistiske og Sovjet-kommunistiske udgaver af oversættelige fænomener, som for eksempel *Führerschaft*. Kritikken rammer også dagens danske sprogbrug. I det forgangne århundrede havde det dominerende danske ledelsesprog en klar udenlandsk oprindelse og afspejlede således den mangel på reflekteret tænkning, der typisk karakteriserer underkastelsesprocessen. Nu bruger vi begrebet lederskab, *leadership*, hvor vi for to-tre generationer siden anvendte begrebet *førerskab*. Når det evindelige *leadership* i Præsident Bushs taler skal oversættes til tysk, sker det med det politisk mindre odiøse *Führungsanspruch*, hvor oversættelsen før 1945 ville have været det mere utvetydige *Führerschaft*.

Fra belærende til belærte ledere

I 1976 var der et afsnit af den sydafrikanske opposition, som brugte lederskab som et synonym for respekt for de udstedte ordrer, andre så det som et udslag af en berettigelse givet til dem af en overlegen ideologi. Fremvæksten af en stadigt stærkere folkelig modstandsbevægelse i årene omkring 1980 var i høj grad formidlet af en ændret holdning til nye deltagere i bevægelsen. Nytilkomne blev i udgangspunktet forstået som beslutningstage-re og personer, man kunne lære af. De ledelsesmæssige talehandlinger blev sat ind i en ny forståelsesramme, som prægedes af et dramatisk begrebsligt skred fra en autoritær til en lighedsorienteret magtfordeling. Under oprøret i 1976 var der mange ledere, som udtrykte deres klare hensigt om at være kampens bosser. De mente sig berettigede til at koste rundt med folk, fordi de havde en overlegen uddannelse. Gradvist gik det op for den nye generation af dristige apartheid-modstandere, at mennesker ikke var skakbrætter, som kunne

mobiliseres til at vælge modstandskamp med en ordre. I denne proces viste de, der lærte at lytte, sig som de mest succesrige.

I afsøgningen af kildemateriale i en række lokale arkiver i Cape Town viser der sig i starten af 1980'erne en stor vækst i levn fra workshops, kurser og manualer, der har den aktive inddragelse af nye deltagere som det centrale emne. De afspejler en hastig erfaringsbaseret tillæring af demokratiske virkemidler i folkelig mobilisering: "1. Start med at bringe en lille gruppe interesserede mennesker sammen. 2. Diskuter de forskellige problemtyper, folk oplever i lokalområdet. 3. Diskuter måderne, hvorpå folk kan inddrages i en organisation (husbesøg, husmøder, opdeling af området). 4. Vælg et område at starte arbejdet i. 5. Øg arbejdsstyrken (diskuter med de ny mennesker, hvordan vi kan komme folk i møde)."16

Kernen i aktivisternes erfaring var, at en opmærksom lytten til ellers umyndiggjorte mennesker skabte et stærkt grundlag for mobilisering. Mobilisering om nedefra definerede sager gav fælles erfaringer, der skabte muligheder for en mere åben politisk skoling, hvor alle havde et fælles erfaringsgrundlag som forudsætning for at deltage. I 1980'ernes bevægelser var den politiske grundforståelse, at alle vidste noget, og at folk skulle belære lederne. Efter en bred kampagne for mere rimelige betalingsfrister på elektricitetsregninger i de farvede townships blev erfaringen sat sådan op: "Vi væmmes ved organisationer, hvor nogle få, såkaldt intelligente mennesker kun ønsker at tale på vores vegne. Vi kan tale for os selv."17

De, der førhen blev anset for nogle, der blot fulgte ledere, blev nu forstået som læremestre og beslutningstagere. Lederen af en beboerorganisation udtrykte det således: "Førend vi forsøger at skole folk, så må vi først lære fra de selvsamme folk."18

De uddannelsesmæssigt berettigede ledere blev afløst af de organiske ledere, organisatorer, som var bedst til at lytte til deres bagland.

Kampen om at vinde politisk spillerum for modstand kom således til at handle om, hvordan undertrykte mennesker selv skaber og for-

står deres plads i samfundet. Da de undertrykte ansuedes som aktørerne i deres egen undertrykkelse, blev det muligt at overveje, hvorledes de undertrykte selv vinder deres spillerum til at bedrive politik. At forvalte de undertrykte er samfundselitens grundlæggende problem, men set som en helhed tenderer denne forvaltning det reaktive; i sidste instans vil den altid handle om at undgå udviklingen af bestemte handlemønstre blandt de undertrykte. I sin valgfolder for den stærkt kontroversielle opstilling til det racedelte Trekammerparlament i 1984 udtrykte Labour Party's kandidat i den farvede township Grassy Park det således: "Den tid, hvor klikker råber slogans og stimler sammen på gadehjørner, selv om det i sin tid var en væsentlig fase i den politiske udvikling, må helt sikkert nu erstattes af en mere dybtgående intellektuel vurdering af de socio-politiske mangler i vores valgkreds og i vort land, som derefter følges op af hårde og dynamiske forhandlinger på det lovgivende og politikudviklende niveau."19

Grassy Park blev imidlertid fortsat præget af græsrodsaktivitet op til valget, som af en voksende bevægelse blev anset for en alliance med den hvide regering vendt mod det afrikanske flertal. I Grassy Park endte kampagnen mod valget med en spontan sammenstimlen på valgaftenen, hvor tusinder vandrede rundt om den husblok, hvor valget foregik.²⁰

I hele Cape Town var der en næsten total boykot af valghandlingen. Den farvede befolkning skabte dermed en afgørende del af grundlaget for organiseringen af den masse-demokratiske bevægelse, der ti år senere bragte det hvide overherredømme til fald.

Lederskabet af befrielsen fra undertrykkelsen er en ofte forekommende forståelsesramme blandt intellektuelle, som ønsker grundlæggende samfundsforandringer. Imidlertid rummer denne ramme en iboende modsætning i virkemidlerne, der i høj grad bidrager til at gøre kontra-revolutionen til reglen snarere end undtagelsen. Bestyrkelsen af de intellektuelles organisatorrolle i den sydafrikanske modstandskamp pegede i en anden retning, hvor udviklingen af visioner om nye sam-

Beboerbevægelsen i Cape Town voksede hurtigt i årene 1980-1983. Denne tegneserie viste, hvordan de lokale beboere burde bestemme indholdet i beboerorganisationens politiske aktivitet. (Grassroots Community Newsletter, december 1980)

fundsforhold med en anderledes arbejdsdeling i en periode udvikledes i takt med egne erfaringer gjort af bredden i bevægelsen.

Noter

1. Brooks, Alan & Jeremy Brickhill: *Whirlwind Before the Storm*, IDAF, London, 1980, pp. 118-124; & Hirson, Baruch: *Year of Fire, Year of Ash*, Zed, London, 1979, pp. 226-236.
2. "Intervention strategies in black education", UDF [1983], p. 5, in *Karis-Gerhart Microfilm Collection*, Reel 71.
3. Medens flertallet af farvede læste avisernes politiske nyheder, var det et meget lille mindretal, der talte om politik – *Report of the Commission of Inquiry into Matters relating to the Coloured Population Group*, Government Printer, Pretoria, 1976, table 20.5, p. 445. Selvom denne tabel ikke har givet et neutralt billede, er diskrepansen mellem at læse om og tale om politik meget markant.
4. Den erfaringsbaserede tilpasning af modstands-ideologi påpeges af Marx, Anthony: *Lessons of Struggle – South African Internal Opposition, 1960-1990*, Oxford University Press, Cape Town, 1992, cf. p. 27.
5. Gordimer, Nadine: *July's People* (Penguin, London, 1981) er et typisk eksempel.
6. Adams, Lofty: "Leadership its Qualities and Application", tale ved Labour Party Conference, January 1977, Mayibuye Centre Historical Archives (MCH) 294. Dette arkiv, som findes i forbindelse med University of the Western Cape, er denne artikels primære referenceramme. Det rummer materiale indsamlet blandt apartheid-modstandere.
7. Coetzer, Piet: *Awaiting Trial – Allan Hendrickse*, Librarius, Johannesburg, 1984, p. 130 (p. 138).
8. Posel, Deborah: "The language of domination, 1978-1983", in Marks, Shula & Stanley Trapido: *The Politics of Race Class and Nationalism in Twentieth Century South Africa*, Longman, London, 1987, pp. 419-443.
9. Mandela, Nelson: *Long Walk to Freedom*, Little, Brown & Co., Boston, 1994, pp. 85-89 (samme side tal i den danske udgave *Vejen til frihed*, Rosinante & Munksgaard, 1994).
10. Govender, Prega: "Go back to school, Madiba tells king", *Sunday Times* (Cape Town), 27.2 2000.
11. Boesak, Allan: *Black and Reformed*, Skotaville, Johannesburg, 1984.
12. "Address by guest speaker", 1977, MCH 294.
13. Sidego, Conrad: "Jong Predikant gooi gedagtes rond", *Rapport*, 9.1 1977; "Black power here to stay – chaplain", *Cape Times*, 4.1 1977 – begge artikler er

illustreret med fotos af Boesak, men rummer ikke hans navn i overskriften.

14. Se note 10.

15. Myrdal, Gunnar: *An American Dilemma – The Negro Problem and Modern Democracy*, Harper, New York, 1944, p. 709.

16. "The organisational process", [fem ud af 17 hovedpunkter – overhead-transparent brugt ved workshop marts 1981] in *MCH 295* og *CAHAC-file* i samling ved *Institute for Historical Research*, University of the Western Cape.

17. "EPC sparks organisation", *The Voice of Mitchell's Plain*, sept. 1982, *Woodlands Community Library*.

18. Wilfred Rhodes (formand for Cape Areas' Housing Action Committee): "2nd Annual General Meeting", 17.6 1983, *MCH 50*.

19. "Labour Party Candidate for the Grassy Park Constituency" – Joseph George van den Heever, materiale fra *Philip Bams samling*.

20. Oplysninger givet under samtale med Sam Govender, Grassy Park, 1999.

Abstract

Gorm Gunnarsen: The leadership's sterile use of language. Cape Town 1976-1984, *Arbejderhistorie* 1/2003, pp. 26-39.

The article describes the changes in the internal use of language within the South African resistance struggle during the critical phase of mobilisation in 1976-1984. The political activists who acted as the focus for the struggle in the Cape Town townships copied the division of labour characteristic of the established system by adopting a form of anti-authoritarian rhetoric that outwardly challenged the ruling power but inwardly was authoritarian. The leadership's monopoly on the language of social action, of giving something to others, stood in the way of the broad masses seeing themselves as actively determining the development of society. Along with the experiences arising from popular mobilisations the language of the division of labour was changed. Power-defining concepts such as leadership, education, welfare assistance and freedom of action went through dramatic changes which basically meant that those in the focal

point of the resistance could no longer maintain their role as providers of "benefits", but to an increasing degree became organisers of new forces which as a consequence understood that they had something to give. The sterility of the traditional language usage was therefore challenged by a productive one which opened up for an increasing number of participants in the growing movement who came to see themselves as the centre of political power. The article explains the changing use of language in the context of the practical experiences acquired through applying different methods in the popular mobilisation. These experiences meant that those methods which showed greater empathy, listened more

and were democratic were seen as clearly better among the activists engaged in building broad mass mobilisation.

Gorm Gunnarsen
Engelsk Institut, Københavns Universitet
Njalsgade 80, 2300 København S
Tlf.: 35 32 85 78
e-mail: gorm@sydafrika.dk

Gorm Gunnarsen forsvarede den 22. marts 2002 ph.d. afhandlingen *Leaders or Organizers against Apartheid: Cape Town 1976-1984* ved Københavns Universitet. Han har tidligere udgivet bøgerne *Denne nat vil svinde – Folkelig modstand i Sydafrika 1960-1990* (1991); *Sydafrikas historie* (1995) og *South African Resistance Culture* (1998).